

Prof. dr. Lush CULAJ
(Prishtinë)

**BASHKËPUNIMI I PATËR ËNGJËLL PALAJT DHE ZEF
GJIDODËS ME ISA BOLETININ**

Lëvizja Kaçake lindi si formë e rezistencës kundër pushtuesit të huaj. Me këtë emër njihet në periudhën turke në shekullin XV-XVI, e cila kishte më tepër karakter ekonomik se sa politik. Kjo lëvizje zgjerohet gjithnjë e më tepër dhe merr formën e rezistencës politike në truallin shqiptar, posaçërisht në gjysmën e dytë të shekullit XIX, e bëhet masive pas shuarjes së Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. Fjala “kaçak” me kuptimin etimologjik është e përbërë prej dy fjalëve turke “akt-kaçti” që do të thotë iku u duk. Por, fjala “kaçak” nuk jep shpjegimin se për ç’kategori të arratisurish bëhet fjalë, por vetëm do të thotë i arratisur nga pushteti. Organet shtetërore për shkak të interesave politike e përdornin këtë terminologji në kuptim të cubit, hajnit etj., duke tentuar që në popull për këta njerëz të mos ketë dashuri dhe të mos gëzojnë përkrahje, por

në të kundërtën, populli për ta të ketë urrejtje¹. Cilido që ka ngritur dorë kundër krerëve e nëpunësve në shërbim të pushtetit është quajtur nga pushtuesi hajn. Në një këngë popullore thuhet:

Nuk u vrava për hajni,

Vrava agën turqeli.

Mirëpo, lëvizja kaçake në Kosovë ishte lëvizje e masave popullore e mbështetur në traditat dhe luftërat e popullit shqiptar për liri nacionale. Ishte vijimi i luftës shekullore të popullit shqiptar kundër sunduesve të huaj. Kjo ishte luftë e grupeve të armatosura, në popull e njohur me emrin çeta. Forma e veprimit të tyre ishte lufta guerile, e sulmonin armikun në pika më të dobëta të tij, duke bërë sulme të furishme e tërheqje të shpejtë. Rrethana shoqërore dhe ekonomike në të cilat lëvizja kaçake lindi dhe u zhvillua ishin të ndryshme, varësisht nga koha e veprimit. Ndër shqiptarë kjo lëvizje forcohet posaçërisht në vitin 1908-1912 kundër Perandorisë Osmane².

Ishte koha kur në Kosovë u vendosen raporte të reja të ushtrisë turke që pretendonin shkatërrimin e lëvizjes shqiptare dhe ndërprerjen e komunikimit të trevave shqiptare në mes veti. Lëvizjet shqiptare për çlirim e kishin vënë në dukje propagandën e Qeverisë së Beogradit e cila frikësohej nga lidhja dhe bashkëpunimi i krerëve shqiptarë me Austrinë. Serbinë në mënyrë të veçantë e pengon aktiviteti i klerikëve katolikë që mund të shërbenin si urë ndërlidhje me Austrinë. Në shërbim të kësaj ishte edhe vendosja e lidhjeve në mes të Isa Boletinit dhe patriotit Patër Engjëllit të Gjakovës. Veprimtaria e këtyre dy atdhetarëve shqiptarë kishte filluar në Strellec, në fillim të vitit 1909. Engjëll Palaj u lind në Janjevë. Pas

¹ Limon Rushiti, *Lëvizja kaçake në Kosovë, (1918-1928)*, Instituti i Historisë, Prishtinë, 1981, f. 9.

² Po aty.

përfundimit të shkollimit më 1892 filloi shërbimin fetar në kishën katolike të Pejës, ndërsa prej vitit 1897 si prift shërbente në kishën e Zllakoqanit të Klinës. At Engjëll Palaj gjatë veprimtarisë së tij nuk u mur thjesht vetëm me shërbime fetare. Ai e orientoi veprimtarinë e vetë edhe në shërbim të interesave kombëtare³. Sipas të dhënave të gazetës “Vardar” të Shkupit të datës 18 janar 1909 dhe 11 mars 1909 Petër Engjëll Palaj kishte formuar një çetë luftarake antiosmane në Budisalc të Dukagjinit dhe e kishe vënë nën komandën e Zef Gjiododës dhe Çelit të Lukës. Këtë njësi që kishte afro 400 luftëtarë shqiptarë të besimit katolik, Patër Engjëlli e dorëzoi në komandën supreme të Isa Boletinit⁴.

“Lud Përlaska, (1918-1995) në Zllakuqan, duke cituar kujtimet e lëna nga babai i tij Marku, dëshmon për disa nga luftëtarët të cilët kanë marrë pjesë në brigadën kryengritëse antiosmane 400 anëtarëshe, të udhëhequr nga Zef Gjiododa, Qeli i Lukës (Pjetër Qeli) dhe Pjetër Gjiododa, disa prej të cilëve ishin: Mark Kolë Kqira nga Zllakuqani, Zef Mark Laska nga Zllakuqani, Mark Palush Palina nga Zllakuqani, Mark Ndue Përlaska nga Zllakuqani, Tomë Skeli nga Krusheva e Vogël, Ndrecë Lleshi nga Jagoda, Ndue Ndrecaj nga Jagoda, Bardhec Shllaku nga Paskalica, Musë Laci nga Dobërdoli, Bardhec Doda nga Dobërdoli, Canë Leci nga Dobërdoli Mark Buzhala nga Çabiqi, Tomë Pren Kola nga Budisalci, Llesh Ndrecja nga Jagoda, Gjokë Dedë Gjini nga Jagoda, Dedë Përlleshi nga Jagoda, Mark Përlleshi nga Jagoda, Dedë Grabanica nga Shtupeli, Llesh Grabanica nga Shtupeli etj”⁵. Formimi i kësaj çete antiosmane me përbërje të shqiptarëve katolikë, për kohën dhe rrethanat

³ Don Lush Sopi, *Famullia e Zllakuqanit*, Zllakuqan, 1997, f. 49.

⁴ Tahir Abdyli, “Me rastin e 70-vjetorit të vrasjes së Isa Boletinit”, Kosova, Instituti i Historisë-Prishtinë, nr. 15, Prishtinë, 1986, f. 19.

⁵ Don Lush Sopi, *Famullia....* f. 51.

ekzistuese kishte një rëndësi të veçantë, dhe ishte përkrahje konkrete që i bëhej luftës për çlirim kombëtar.

Çeta zhvilloi aktivitete luftarake dhe propagandistike shqiptare në rrethin e Pejës dhe para se të sulmohej nga ushtria osmane, e cila ishte duke i vënë në rreth, u tërhoqën nga Kosova dhe me Isa Boletinin në krye, shkoi në vise të Plavës⁶. Vetëvendosja e Isa Boletinit në ballë të njësisë shqiptare kryesisht katolike ku e kishte përkrah edhe Zef Gjiododën që e admironin shumë⁷, ishte dëshmi para faktorit ndërkombëtar mbi qëllimet kombëtare e jo fetare islame të lëvizjes. Nga ana tjetër patriotizmi i Patër Engjëllit dhe lufta vetëmohuese e Zef Gjiododës dhe Çelit të Lukës e bashkëpunimi i tyre me Isa Boletinin, ishte gjithashtu dëshmi bindëse dhe mohim i propagandës antishqiptare, në ballë të të cilave qëndronte Perandoria Osmane dhe Serbia, se shqiptarët katolikë luftonin për interesa të Evropës së krishterë. Pra, bashkimi i forcave ushtarake për një të vetmin qëllim - lirinë e popullit shqiptar dhe kultivimin e tolerancës vëllazërore midis shqiptarëve myslimanë dhe katolikë, ishte synimi kryesor i këtyre krerëve udhëheqës. Së këndejmi lidhja e Isait me krerët e kryengritësve katolikë në Kosovë i shërbeu atij për lidhje me Mirditë dhe me Malësi të Mbishkodrës, e kështu tërthorazi edhe me Komitetin e Kombit të formuar më 1909 në Bukuresht. Ai komitet kryesohej nga pretendenti për fronin shqiptar, princi rumun me prejardhje shqiptare Albert Gjika, i cili kishte ndikim në viset shqiptare të banuara me katolikë⁸.

⁶ Tahir Abdyli, *“Me rastin e 70-vjetorit të vrasjes së Isa Boletinit”*, f. 19; Fehmi Pushkolli, *Ati luftarak i gjeneral Boletinit*, Prishtinë, 1996, f. 56.

⁷ Raportet e mira që ishin në mes Isa Boletinit dhe Zef Gjiododës, u vazhduan me familjen Buletini edhe pas vrasjes së Isait. Kjo dëshmohet edhe nga kujtimet e Tafil Boletinit.

⁸Tahir Abdyli, pun. i cit. f. 19-20.

Sipas gazetës “Vardar” të 2 majit 1910 në Betejën e Carralevës të 22-23 prillit 1910, me kryengritës komandonte Isa Boletini, Hasan Hyseni, Musë Rahoveci, Adem Astrozubi dhe Mark Doda⁹. Dyshohet që gjatë marrjes së informatave rreth emrave gazetari të ketë gabuar sepse nuk njihet ndonjë udhëheqës me emrin Mark Doda. Vetë emri Doda na jep për të kuptuar se këtu është fjala për Zef Gjiododën, e aq më tepër kur dihen raportet dhe aktivitetet e përbashkëta të Zef Gjiododës dhe Isa Boletinit gjatë vitit 1909. Kjo mund të ndërlidhet edhe me migrimin e tyre të përbashkët në Plavë ku realisht mund të përgatishnin plane për kryengritjet vijuese.

⁹Po aty, f. 22.

Prof. dr. Lush CULAJ

SUMMARY

THE COLLABORATION BETWEEN FATHER ENGJËLL PALAJ AND ZEF GJIDODA WITH ISA BOLETINI

The Albanian movements for liberation had instigated the government released propaganda of Belgrade who feared the collaboration of Albanian leaders with Austro-Hungary. Serbia in particular was thrown off by the activity of the Catholic clerics who served as a connective bridge for establishing relations with Austro-Hungary. In attempts to establish these relations, Isa Boletini was in contact with the patriot, Father Engjëll from Gjakova. Their collaborative activity between these two patriots started off in Strelle at the beginning of 1909. Engjëll Palaj was born in Janjevë. After he finished his studies in 1892 he began his service as a clergyman at the Catholic Church in Peja, whereas from 1897 he served as a priest in the church of Zllakuqan in Klina. Father Engjëll Pali's activity was not limited to merely religious service. He oriented his activity towards national interests.

According to the data given by the newspaper 'Vardar' of Skopje dating 18th of January 1909 and 11th of March 1909, Father Engjëll Pala formed an anti-Ottoman fighting group in Budisallc of Dukagjini, under the leadership of Zef Gjidoda and Çeli of Luka.

This unit had about 400 Catholic Albanian fighters, and was later on under the leadership of Isa Boletini. The creation of this anti-Ottoman unit with Catholic Albanian soldiers had a particular importance in the road of national liberation.

